

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

II/2010

LEKSIČKA SEMANTIKA UNUTAR LINGVISTIČKE TEORIJE

Geeraerts, Dirk (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: OUP.

Edicija Oxford University Pressa *Oxford Textbooks in Linguistics* izdala je novu knjigu Dirka Geeraerts *Theories of Lexical Semantics* (Teorije leksičke semantike). U velikom broju izdanja koja se bave proučavanjem lingvističke teorije vezane za pojam leksičke semantike, ova monografija se izdvaja već pri prvom čitanju po samoj svojoj temi i opsegu.

Geeraerts je profesor teorijske lingvistike na Univerzitetu u Luevenu (Holandija) i vođa istraživačkog tima za kvantitativnu leksikologiju i varijacionu lingvistiku. Kao osnivač časopisa *Cognitive Linguistics* (Kognitivna lingvistika), Geeraerts se usredredio na interdisciplinarno posmatranje problema dijahronijskih promjena i društvenih varijacija unutar leksičke semantike, leksikologije i leksikografije.

Geeraerts je kao osnovu svoje teoretske orijentacije uzeo kognitivnu lingvistiku, pogotovo ispitivanje mogućnosti koje nudi prototipski model kategorizacije. Knjiga *Theories of Lexical Semantics* predstavlja samo nastavak izuzetno bogate izdavačke djelatnosti ovog autora, od koje, svakako, treba istaknuti sljedeća izdanja: *Paradigm and Paradox* (1985), *The Structure of Lexical Variation* (1994), *Diachronic Prototype Semantics* (1997), *Words and Other Wonders* (2006) i *The Oxford Handbook of Cognitive Science* (2007), koji je napisao u saradnji sa Hubertom Cuykensom.

Prema riječima samog autora, osnovni razlog za nastanak monografije bila je potreba da se na jednom mjestu izlože teorijske osnove leksičke semantike, kao i njen istorijski razvoj. Mada je Geeraerts još 1986. godine objavio monografiju slične sa-

držine na holandskom jeziku pod nazivom *Woordbetekenis. Een overzicht van de lexicale semantiek* (Značenje riječi: Uvod u leksičku semantiku, Leuven: Acco), sasvim je jasno da su istraživanja metoda kognitivne semantike zahtijevala ne samo vraćanje na stara pitanja, nego i uključivanje u jednu monografiju i značajnih savremenih pristupa problemima.

Već u samom predgovoru ove izrazito detaljne i opširne monografije od 341 stranice, Geeraerts navodi da ona predstavlja „sintetički pokušaj predstavljanja najvažnijih tradicija lingvističkih istraživanja vezanih za leksičku semantiku na pristupačan i pregledan način“ (xiii).

Prvo poglavlje monografije pod nazivom *Historical-philological Semantics* (Istorijsko-filološka semantika) predstavlja prikaz istraživanja polja leksičke semantike od 1830. do 1930. godine. Iako je vremenski ograničio ovaj kratak istorijski uvod, Geeraerts ipak posvećuje pažnju i ranijim istraživanjima koja su uticala na razvoj leksičke semantike. Uzimajući spekulativnu etimologiju kao primjer teorijske osnove istraživanja koja je bila dominantna sve do pojave komparativne lingvistike, autor ističe da, iako se prevashodno leksikološka istraživanja orijentišu na uključivanje porijekla riječi unutar svog polja, jasno je da su upravo zaključci izvedeni korištenjem ovog principa i doveli do novih teorijskih pristupa proučavanju leksikona. Geeraerts ističe i činjenicu da je za razvoj komparativne filologije u 19. vijeku zaslužan etimološki pristup, jer je on zasnovan na suprotnim principima, koje on klasifikuje na sljedeći način: „Kao prvo, on je pre-

vashodno zasnovan na poređenju oblika a ne na poređenju značenja, i, kao drugo, on se usredsređuje na poređenje srodnih oblika u različitim jezicima“ (str. 3).

Dalji historijski razvoj Geeraerts ilustruje kroz, kako je on naziva, retoričku tradiciju kroz primjere metonimije u radovima Quintiliana. Da bi dao poveznicu sa ispitivanjima kojima se bavi savremena leksička semantika, autor se bavi i pojmom leksikografije, opisujući njen razvoj od radova Hechta, preko Bréala, Paula, Wundta, pa sve do Meilleta i Meringera.

Posljednji dio ovog uvodnog poglavlja posvećen je klasifikacijama semantičkih promjena kojima se bavi historijsko-filološka semantika. Autor kao značajne mehanizme semantičke promjene ističe metaforu i metonimiju, kao i uopštavanje i specijalizaciju. Poredeći Carnoyevu i Sternovu klasifikaciju semantičkih promjena, Geeraerts ne samo da daje tabelarni prikaz, nego izuzetno detaljnu diskusiju, a objašnjenje pojmova završava i vlastitom konstatacijom da „ako posmatramo Sterna i Carnoya kao kulminaciju, ili bar kao ishodište historijsko-filološke tradicije, vidimo i dobre i loše strane. (...) Na fundamentalnom nivou, postoji problem upada onomasiološke perspektive unutar semasiološke klasifikacije“ (str. 41).

Drugo poglavlje pod nazivom *Structuralist Semantics* (Strukturalistička semantika), po riječima autora, „inspirisano [je] strukturalističkom koncepcijom jezika koja se u osnovi povezuje sa djelom Ferdinanda de Saussurea“ (str. 47). Ovdje odmah treba istaći da autor ne prelazi mehanički sa jedne teorijske osnovu na drugu, nego iznosi i pregled kritičkih osvrta na pojedine pristupe. Tako kritički osvrt na historijsko-filološku semantiku ilustruje sa tri kritička elementa koja navodi Weisgerber, a to su da leksička gramatika mora da „odbaci psihološku koncepciju značenja, da mora da poprimi sinhronijski izgled i da mora sistematično da usvoji onomasiološku perspektivu“ (str. 49). Uključujući pre-

vashodno ovakav pristup problemu, ova monografija se ni u kom slučaju ne može nazvati samo hronološkim, historijskim pregledom razvoja leksičke semantike, nego ona zaista predstavlja ilustraciju da mnogobrojni problemi nisu nastali sami od sebe niti su se počeli nedavno proučavati.

Strukturalistička semantika ilustrovana je kroz teoriju leksičkih polja, relacionu semantiku i komponencijalnu analizu.

Geeraerts izdvaja Trierovu monografiju *Der Deutsche Wortschatz im Sinnbereich des Verstandes: Die Geschichte eines sprachlichen Feldes* iz 1931. godine kao najuticajniju studiju u historiji teorije leksičkih polja i posebno ističe Trierov doprinos postavljanju osnovnih principa strukturalističke semantike. Autor i ovdje ističe probleme koje sam koncept leksičkog polja shvaćen na ovakav način može da postavi pred semantičare, ilustrujući ih primjerima odnosa prema sinonimiji i uzajamnih odnosa između riječi.

Komponencijalna analiza predstavljena je kroz radove američkih (Bloomfield, Nida, Goodenough) i evropskih (Pottier, Coseriu, Griemas) semantičara i ilustrovana je velikim brojem primjera i tabelarnih prikaza.

Komponencijalna analiza je ilustrovana kroz objašnjenja pojmova sinonimije, hiponimije, antonimije i meronimije koje su dali Lyons i Cruse. Ono što autor smatra nedostatkom ovog pristupa jeste da se ne vidi jasna granica između lingvističkog i pragmatičkog nivoa pri identifikaciji i razgraničenju, ali ističe i važnost uvođenja terminologije kojom se opisuju onomasiološke strukture.

Razmatranje komponencijalne analize se nastavlja i u narednom poglavlju pod nazivom *Generativist Semantics* (Generativistička semantika) kroz prikaz Katzovog modela, kao i postepeno uvođenje reprezentacionih formata pod uticajem simboličke logike, te kontrast između dekompozicionalnog i aksiomatskog semantičkog prikaza. Prikazujući razlike u pristupima

generativne i interpretativne semantike, Geeraerts samo ističe prednosti i slabosti oba pristupa, ne dajući prednosti ni jednom od njih. Pojam računarske semantike razmatra se samo ukratko na ovom mjestu, ali se kroz knjigu ovaj pojam provlači i kroz druga poglavlja. Ne krijući privrženost generativistima zbog njihove veze sa razvojem kognitivne semantike (ističući pogotovo radove Lakoffa), autor ne gubi iz vida činjenicu da postoji gotovo neka vrsta ravnoteže u generativnim pristupima pri poredjenju pristupa koji ostaju vjerni nekim od strukturalističkih postavki sa pristupima koji jezičko znanje posmatraju samo kao djelić ukupne čovjekove kognitivne sposobnosti.

Razmatranje dekompozicije teče i u narednom poglavlju pod nazivom *Neostructuralist Semantics* (Neostrukturalistička semantika), u kome se ističu pristupi koji koriste strukturalističku semantiku kao sredstvo za pronalaženje odgovora na pitanja koja su postavili generativisti. Geeraerts je odlučio da sistem grupisanja pristupa koji predstavlja bude na osnovu strukturalističkog fenomena koji je u njihovom središtu. Komponencijalni pristup dekompoziciji predstavljen je kroz metajeziku paradigmu prirodne semantike (*Natural Semantic Metalanguage*) Wierzbicke, a dekompozicioni u vidu Jackendoffove konceptualne semantike (*Conceptual Semantics*), Bierwischove dvostepene semantike (*Two-Level Semantics*) i generativnog leksikona Pustejovskog (*Generative Lexicon*).

Posljednje poglavlje *Cognitive Semantics* (Kognitivna semantika) zaokružuje pregled teorija i istraživanja vezanih uz leksičku semantiku. Geeraerts kognitivnu semantiku definiše kao „dio kognitivne lingvistike, labavo strukturirani teorijski pokret koji je suprotstavljen autonomiji gramatike i sekundarnoj poziciji semantike unutar generativističke teorije jezika“ (str. 182). Iako je ovo posljednje poglavlje u monografiji, jasno je da je ono centralno,

pošto je i najveće i najobimnije. Autor je odlučio da obradi četiri teme koje je on smatrao izuzetnim doprinosom proučavanju značenja riječi, a to su: prototipski model strukture kategorije, konceptualna teorija metafore i metonimije, idealizovani kognitivni modeli i teorija okvira, te doprinos kognitivne semantike proučavanju promjene značenja.

Istraživanje Roschove predstavljaju osnov za autorovo objašnjenje koncepcije kategorizacije zasnovane na prototipskom modelu, konceptualna teorija metafore objašnjena je kroz istraživanja Lakoffa i Kövecsesa, a idealizovani kognitivni model i okviri kroz istraživanja Lakoffa i Fillmora. Kroz ovo poglavlje autor provlači i pitanja kojima su se bavili raniji pristupi i pokušava dati odgovore na njih kroz prizmu kognitivne semantike. I ovdje je sasvim jasno da se autor ne zadovoljava samo istorijskim ili deskriptivnim pristupom, pogotovo što on i ne krije da je upravo ovo pristup leksičkoj semantici koji je on usvojio i kojim se bavi. Veoma je značajno da se nigdje ne primjećuje da je ova lična privrženost pristupu dovela i do jednostranog ili subjektivnog odnosa prema njemu.

U predgovoru monografiji autor je naglasio da je posebnost leksičke semantike u tome što je ona disciplina u kome jedan pristup ne slijedi iza drugog po nekom redu. Ono što je bila njegova želja jeste da se napravi nekakav teorijski okvir koji će poslužiti čitaocima pri upoznavanju samog pojma leksičke semantike, ali i uvesti „neku vrste logike u njenu evoluciju“ (str. xvii). Koristeći samo provizorno vremenski okvir kao polaznu osnovu za uspostavljanje okvira za podjelu teorijskih pristupa leksičkoj semantici, Geeraerts je uspješno ukazao na to da se problemu ne može pristupiti linearno i da se sa razvojem teorijskih pristupa semantičari iznova vraćaju starim temama. On smatra da se „razvoj leksičke semantike može adekvatno predstaviti putem dvije centralne linije razvoja: cikličnog teorijskog pokreta dekontekstu-

alizacije i rekontekstualizacije i linearnog pokreta deskriptivne ekspanzije“ (str. 284). Zaključak do koga on dolazi jeste da „teorijski, deskriptivno i metodološki, ono što karakteriše glavne savremene pristupe leksičkoj semantici jeste *kontekstualizovani obrat*“ (str. 287).

Monografija Dirka Geeraerts *Theories of Lexical Semantics* predstavlja i izvanredan izvor literature kako za one koji se tek upoznaju sa pojmom leksičke semantike, tako i za istraživače iz ove oblasti, ali i za leksikologe, leksikografe i kognitivne lingviste. Iako je namjena knjige prevažno teorijska, odnosno upoznavanje sa autorovim teorijskim okvirom, ne treba zanemariti sistematizaciju, koja je uvedena da bi se čitaocima omogućilo upoznavanje sa istraživanjima koja su specifična za

jedan ili više pristupa. Ne krijući svoje simpatije prema kognitivnoj lingvistici, autor ipak ne tvrdi da ona daje rješenje na sve probleme, nego omogućava čitaocu da stekne uvid u razne pristupe i da sam odabere onaj koji najviše odgovara njegovim interesima i polju istraživanja.

Knjigu mogu koristiti ne samo stručnjaci iz domena lingvistike (leksikologije, računarske lingvistike, primijenjene lingvistike, kognitivne lingvistike), nego i studenti jezika kojima ova knjiga omogućava uvid kako u razvoj leksičke semantike kroz istoriju, tako i savremene pristupe problemima i pitanjima kojima se bavi nauka o značenju riječi.

zbabic@blic.net